

מכירת נשק מערבי למדינות ערב

רס"נ (מיל') יצחק אורן

מדיניות ארה"ב

נושא אספקת נשק לאזורי עימות ומתיחות נראה לאמריקנים מורכב ורגיש הן בעצם מהותו והן בשל ניסיון עשיר לחיוב ולשלילה, אותו רכשו האמריקנים אחרי מלחמת העולם השנייה. על מדיניות אספקת הנשק של ארה"ב משפיעים גם מכלול גורמים המובאים לדיון ונכללים בהצהרות "אני-מאמין" שונות, וגם מספר שיקולים ב"מבנה התחנות" של מנגנוני קבלת החלטות. את הגורמים המשפיעים על מדיניות ארה"ב ניתן לחלק לארבעה תחומים:

התחום המדיני: מכירות הנשק הן מנוף רב עצמה ביחסים בין-לאומיים. כיום רואה ארה"ב את תפקידיה במכירת הנשק למזרח התיכון כשמירת קיומה של ישראל וכמתן פיצוי למצרים על הוצאת הסובייטים וחיוק קשר האימוץ איתה; הידוק משמעותי של היח"ס עם סעודיה; חזרה נוספת לאזורים הנהנים מאספקת נשק סובייטי, לצורך דחיקת רגלי הרוסים, הגברת ההשפעה האמריקנית (בסוריה), ומניעת חזרה סובייטית לאזורי השפעה מערביים (בירדן). האינטרס הסופי של ארה"ב בנושא זה הוא הגברת ביטחונה שלה וחיוק מעמדה בעולם. כדי למלא אינטרס זה נעשים לעיתים גם צעדים התורגמים מהתחום הלגיטימי של אספקת נשק, כאמצעי ביחסים הבינלאומיים. צעד כזה הייתה מדיניות ה"יד על הברז" שנקט קייסינג'ר כלפי ישראל בשנים 1974—1975.

התחום הכלכלי: פרסומים ומחקרים רשמיים מעידים כי למרות חשיבותם של השיקולים הכלכליים בנושאים אלה, אין הם ממלאים תפקיד חשוב בקבלת החלטות. ניתן לכפור בהנחה זו, שכן ארה"ב כיום אינה בלתי תלויה מבחינה כלכלית. זוהי מעצמה בעלת כלכלה חופשית, ומאחורי מוקדי הכוח הפוליטיים מתייצבים מוקדי כוח כלכליים. בעבר הוכח אמנם כי לעסקות ייצוא הנשק אין משקל מכריע בכלכלת ארה"ב, אולם נראה כי כיום יש לבדוק שנית את המשתנים. גידול האבטלה והאינפלציה בארה"ב מחד גיסא, משרב האנרגיה והצורך בשליטה על ארגון מדינות הנפט מאידך גיסא, מזמניים בהכרח לחצים סמויים וגלויים על הממשל האמריקני, בנושא אספקת נשק למדינות ערב.

התחום האידיאולוגי: ארה"ב עדיין מוכרת כנושאת דגל הדמוקרטיה במערב ובקרב הסנטורים קיים אידיאליזם. בראש כולם עומד הנשיא קרטור המונע כנראה על-ידי דחף אידיאליסטי ממש. בתחום זה נכללו השאיפות לפירוק נשק וצמצום מכירות נשק והגבלת רק למדינות השומרות על זכויות האדם.

בארה"ב קיימת מודעות לעובדה שארץ זו היא כיום ספקית הנשק הגדולה בעולם. ישנה רתיעה, הן בפני המרכיב הבלתי מוסרי שבעובדה זו, והן בפני המשמעות המדינית, לפיהן שוב מקיימת ארה"ב מעורבות צבאית עמוקה בחלקי העולם השונים.

התחום הביטחוני: ייצוא נשק אמריקני עלול לצמצם את יתרונה הטכנולוגי-מדיני של ארה"ב, שכן תהיה בכך משום העברת סודות ייצור לגוש המזרחי. בעבר התעוררה בארה"ב ביקורת על פגיעה בביטחון המדינה על-ידי מכירות נשק. דין וחשבון של ועדת חקירה של הקונגרס מציין כי לעסקות סיוע צבאי השפעה שלילית שאינה ניתנת למדידה על מוכנותה הצבאית של ארה"ב. עסקות הנשק מביאות למחסור משמעותי במצבת כלי נשק ביחידות הצבא האמריקני, איחורים בהצטיידות בנשק חדש ואיחורים בפיתוח אמצעי לחימה חדשים בשל הדרישה לתוספת ייצור קיים.

לאחר מלחמת יום הכיפורים חל גידול תלול ברכישות הנשק, שמבצעות מדינות ערב. בתנופת הרכש החדשה, בולטת מגמה של הגברת הסיוע הצבאי מהמערב למדינות אלה. ממלחמת יום הכיפורים ועד נובמבר 1977 הגיע רכש אמצעי הלחימה על-ידי מדינות ערב ל-11 מיליארד דולר לפחות, מתוכם 3.75 מיליארד דולר על-ידי מדינות העימות, ו-7.25 מיליארד דולר על-ידי מדינות פרי-פאריאליות. מתוך סכום כולל זה קיבלו מדינות המערב 4.5 מיליארד דולר, ומדינות המזרח כ-6.5 מיליארד דולר. בשנים הקרובות צפויה אספקת אמצעי לחימה וסיוע בבניית תשתית ייצור צבאי, בסך 24.5 מיליארד דולר מזה 2.65 למדינות הפאריאריה. בסכום זה מגיע חלקן של מדינות המערב ל-20.6 מיליארד דולר וחלקן של מדינות המזרח ל-3.9 מיליארד דולר. תנופת רכש זו מתאפשרת כאמור הודות למדיניות אספקת הנשק של מדינות המערב וכן כתוצאה מהתעשרות מדינות ערב לאחר עליית מחירי הנפט. ניתן להבחין בשלוש קבוצות מדיניות בקרב מדינות המערב המספיקות נשק למדינות ערב:

עם הראשונה נמנות **ארה"ב וגרמניה**, בהן מונחת מדיניות אספקת הנשק על ידי גישה פוליטית אידיאולוגית. עם השנייה נמנות מדינות צפון מערב אירופה — **הולנד, נורווגיה ושבדיה**, המגבילות עצמן במוצרה מלפסק נשק, אך מעוניינות במכירת נשק באופן מוסווה.

ואילו עם השלישית נמנות **אנגליה, צרפת ואיטליה**, המקיימות מדיניות מכירה חפשית, במגבלות שהן בעיקרן חסרות משמעות מעשית. בתנופת חימוש זו, משמש כאמור כסף הנפט כגורם מרכזי. עודפי כספים אלה מנוצלים בעיקר למימון עסקות רכש של מדינות עימות שאינן נמנות עם מדינות הנפט. בדיקת היקף הרכש של המדינות הערביות השונות מלמדת כי אספקת אמצעי הלחימה והסיוע שיתן המערב באספקת תשתית יגיעו בשנים הבאות להיקף של פי חמישה מזה של הגוש הסובייטי, לעומת יתרון של כ-18% בהיקף הרכש מהמזרח עד 1977. מקרב כלל מדינות ערב מהלכת סעודיה את תכנית הרכש והפיתוח הלוגיסטי הגדולה יותר והיקפה מגיע ל-14.8 מיליארד דולר, בעיקר בשיתוף עם האמריקאים. השנייה אחריה היא לוב, שמאז מלחמת יום הכיפורים קיבלה ותקבל נשק בסך כ-6 מיליארד דולר, ממקורות סובייטיים ומערביים במידה שזה כמעט. במקום השלישי נמצאת עיראק שעסקות הנשק שלה מגיעות לכ-5.1 מיליארד דולר, מהן שני שלישים ממקורות מזרחיים ושליש ממערב, בעיקר צרפת.

מדינות העימות (מצרים, סוריה וירדן) קיבלו מאז מלחמת יום הכיפורים ויקבלו בשנים הקרובות אמצעי לחימה בסכום של כ-6.4 מיליארד דולר, מזה כ-3.25 מיליארד דולר מהמערב (בעיקר מצרפת ומארה"ב) וכ-3.15 מיליארד דולר מהמזרח, בעיקר סוריה שתקבל נשק מבריה"מ.

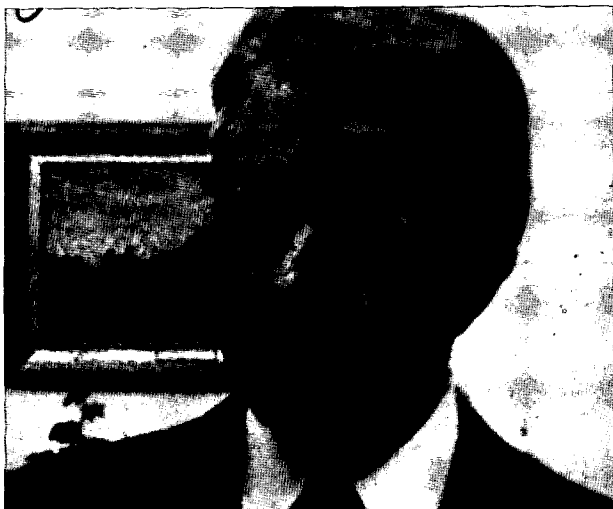
באיזור המגרב מתרחש מירוץ חימוש מקומי כשהמרוקנים מבססים את הצטיידותם לטווח ארוך על רכש אמריקני וצרפתי, ואילו האל-ג'יריים מקבלים את הנשק שלהם מבריה"מ. מרוקו קיבלה מאז מלחמת יום הכיפורים נשק בכ-200 מיליון דולר מהמערב, וכנראה תקבל בשנים הקרובות נשק בכ-800 מיליון דולר נוספים, בעיקר מצרפת ומארה"ב. סודאן ותוניסיה החלו גם הן ברכישת נשק והרא" שונה אמורה לקבל מהמערב נשק בכ-215 מיליון דולר במסגרת התנופה החדשה בפיתוח צבאה.

מדינת במחלקה המדינית. לדעתו חלה בעשר השנים האחרונות התפתחות בסוגי הנשק הנמכר, באלה הקונים אותו וביחסים בין קוני הנשק לבין ארה"ב. במכירת הנשק יש לראות גם את האינטרס של הקונה ולא רק את האינטרס של המוכר ויש לנצל את מכירת הנשק האמריקני כבסיס להקניית כושר עמידה עצמי של הצרכנים. בהתאם לכך הוא ניסח מספר עקרונות למכירת נשק. ביניהם: מכירת נשק קונבנציונלי כתחליף לתפוצה של נשק גרעיני; חימוש מדינות שתוכלנה להתגונן בכוחות עצמן ובכך למנוע את הצורך בהתערבות אמריקנית; מכירת נשק למדינות בעלות חשיבות אסטרטגית לארצות הברית; שאיפה לאיחוד מערכות נשק בקרב צרכניותה של ארה"ב בנאט"ו לשם חיסכון; מכירת נשק למדינות בעלות השפעה על מאזן הכוחות ארה"ב—בר"מ; אספקת נשק למדינות שונות כדי לשמור על השפעת ארה"ב בהן, כפיצוי ליתורים בפתרון סכסוכים וכאמצעי לקניית השפעה פוליטית כלכלית. בהתאם לעקרונות אלה מביא גלב המלצות למדיניות אספקת נשק: על ארה"ב לסרב למכור נשק, אם צעד זה משתמע מעקרונות המכירה. יש להבהיר לקונה, לקונגרס, למועצה לביטחון לאומי ולציבור, את סיבות מכירת הנשק; יש לשאוף לאי תלות מוחלטת בין הקונה לארה"ב, כדי להקל על שיקולי הפסקת אספקת נשק ויש להידבר עם הרוסים על מסרות ועל דפוסים של מכירת נשק, בעיקר למזה"ת.

הודעת קרט

ב-19 במאי 1977 הודיע הנשיא קרט כי מכירות נשק בשנים האחרונות עלו ל-20 מיליארד דולר ומהן מוכרת ארה"ב ביותר ממחצית הסכום. בשנים אלה הפך הנשק מתוחכם יותר ויכולת ההרג שלו גדלה. בשל אחריותה כסוחר ראשי, חייבת ארה"ב לפעול להגבלת המסחר בנשק. לפיכך הורה הנשיא על בחינת מדיניות מכירת הנשק ולאחר הבחינה הורה שמכירת נשק תיעשה רק כאמצעי קיצוני של קיום מדיניות חוץ, כאשר היא תורמת לחיזוק ביטחונה של ארה"ב וביטחון ידידה.

נשיא ארצות הברית ג'ימי קרט

מכירות נשק (F.M.S.) — מבנה ויעוד

מקבלי החלטות

בהתאם למדיניות מחלקת המדינה חייבת ארה"ב לשמור על מעורבות בכל האירועים החשובים המתרחשים בעולם. במסגרת הסיוע הצבאי מצליחה ארה"ב לפתח מעורבות מרוסנת, כמשתמע ממדיניותה. הבחינה המתמדת של אפיק זה מתבצעת על ידי הוועדה לבחינת תכנית הסיוע הביטחוני, בראשה עומדת תת מזכיר המדינה לסיוע ביטחוני וחברים בה נציגים ממשרדי הממשלה: משרד ההגנה, משרד האוצר, משרד המינהל והפיתוח וכן נציגי המועצה לביטחון לאומי, הסוכנות לפיתוח בינלאומי והסוכנות לפיקוח על החימוש ולפירוקו. ועדה זו בוחנת פעם בשנה את רמת הסיוע המוגש לכל מדינה ואת תוכנו. רמת בחינת הסיוע משתנה בהתאם לכל מקרה, אך נראה שתכניות סיוע משמעותיות מאושרות בדרך כלל על ידי דרג גבוה ביותר של פקידים. במחלקת המדינה נבחנת תכנית הסיוע על ידי פקיד המחלקה האזורית, ועל ידי המחלקה לעניינים צבאיים ומדיניים. המקרים החשובים ביותר מוכרעים על ידי הנשיא ומזכיר המדינה. החלטות שאינן מיידידות מחייבות אישור הקונגרס.

שיקולים מדיניים: האינטרס המכריע והדומיננטי במתן סיוע צבאי הוא טובתה של ארצות הברית, והיחס המוצהר אליו הוא כאל השקעה שתוצאותיה אינן ודאיות. עם זאת ישנה כמובן שאיפה לתכנן סיוע צבאי במסגרת הערכה ריאלי של עלויות, תמורות משמעותיות וסיכונים. הערכת מחלקת המדינה לגבי השיקולים המדיניים במתן סיוע צבאי היא כלהלן: תפקיד המדינה באזורה, זהות וניגוד אינטרסים בינה לבין ארה"ב; השפעת המכירה על המאזן הצבאי, המדיני והכלכלי באיזור המסוים; השפעת המכירה על דרישות מכירה נוספות מארה"ב; יציבות המשטר והשמירה על זכויות האדם; השפעת סירוב מכירה על יחסי ארה"ב עם מדינה ידידה, והשלכות סירוב על מדינה מבחינה צבאית, מדינית, אוריינטציה פוליטית ופנייה לגורמים אחרים לאספקת נשק.

עם השיקולים הכלכליים לאספקת נשק נמנים: התאמת תכנית הסיוע למטרות הכלכליות של המדינה או לתכנית הסיוע האמריקנית; יכולתה של המדינה לעמוד בתשלומים עבור הסיוע והיתרונות הכלכליים שיהיו לארצות הברית ממכירות נשק, בעיקר למדינות הנפט. שיקול אחרון זה הוא משני ולא מכריע.

השיקולים הצבאיים לגבי אספקת נשק כוללים: הסכמת ארה"ב לגבי עצמת האיום על מבקש הנשק; השפעת הסיוע על מאזן הכוחות באיזור, המתח הצבאי באיזור ותכניות התעצמות צבאית של מדינות אחרות באיזור; יכולת המדינה לקלוט את הנשק ולהשתמש בו; השפעה על זכויות מעבר ונחיתה של ארה"ב בעקבות העסקה; השפעת המכירה על מוכנותו של צבא ארה"ב, והאם תגביר תלות משמעותית במקורות האמריקניים, את יכולתה של ארה"ב לשלוט בסכסוכים בינלאומיים.

דו"ח דיופונט מחודש דצמבר 1975 בדבר מכירת נשק למדינות המפרץ הפרסי, מציין היעדר מדיניות עקבית של מכירת נשק. הדו"ח ממליץ להגדיר תמורות במכירה ואת רמת התחכום של הנשק שיימכר.

בראש הצוות האמריקני לוועדה המשותפת ישראלית-אמריקנית העוסקת בבחינת ייצור נשק ישראלי, המורכב בחלקו מפרטים אמריקניים ובמכירתו, עומד ד"ר גלב, מנהל המחלקה הצבאית-

למצרים סטי"לים וטילים נ"ט "סווינגפייר", משפצת את מטוסי ה"מיג 21" שברשות המצרים, ועומדת להקים מפעלים להרכבה ולייצור של מסוקי "לינסק" וטילים נ"ט "סווינגפייר" במסגרת ארגון התיעוש הבין-ערבי. על האיסור להעביר נשק למדינה שלישית, לא ניתן למעשה לפקח, ובמיוחד קשה הדבר בעת מלחמה. קושי זה מאפשר העברת טנקים ציפטיין הנרכשים על-ידי כויות למדינות הלוחמות נגד ישראל. עם כל זאת מנסה בריטניה לעניין מדינות שונות במזרח התיכון ברכישת מטוסי אימון ותקיפה מתקדמים וטילי "הוק", מטוסי יגואר וטנקי סקורפיון, שנמכרו למדינות המפרץ הפרסי, עומאן ומאע"מ.

צרפת

צרפת מוכנה למכור כל פריט נשק לכל מדינה במזרח התיכון בהגבלות של קצב ייצור. למדינה זו עסקות בקנה מידה גדול עם לוב, עיראק, סעודיה, סוריה ועם ארגון התיעוש הבין-ערבי. עיקר עניינה של צרפת הוא באיזון תקציב הביטחון, מימון מחקר ופיתוח צבאי ושיפור מאזן התשלומים שלה. עם זאת מרגישה עדיין צרפת שיש לה מחויבות פוליטית וזכויות במושבותיה לשעבר. עסקות הנשק מאושרות בתהליך בלתי פרלמנטרי, דרך משרד הנשיאות, והרגישות בנושא זה מתמקדת רק בבעיות המעורבות הפוליטית (כגון הסתבת כותה של צרפת במלחמת צ'אד-לוב).

למרות איה-הנעימות הכרוכה בפניו עקב הספקת נשק לשני הצדדים (עיראק—סוריה) נראה שמצבה של צרפת כספק נשק הוא טוב בשל איכותו הגבוהה של הנשק, והן בשל האופורטוניזם הפוליטי, שכמעט אינו מטיל הגבלות או מחויבויות פוליטיות, על המשתמש בנשק צרפתי.

לצרפת פעילות ייצוא מפותחת בתחום הגרעין ולמעשה היא תורמת תרומה נכבדת לפוטנציאל הגרעיני של עיראק ושל פקיסטאן. צרפת חתומה על הסכמי הגבלת הפצת נשק גרעיני, אותם היא מכבדת. באספקת מפעלים ופלוטוניום היא מונחית ע"י שיקול כלכלי ועל ידי שאיפה לשמור על מקומה בשטחי התמחותה. בעקבות לחץ אמריקני, התחייבה צרפת להימנע בעתיד מאספקה של מתקנים נוספים אך היא עדיין רחוקה מדרישות הפיקוח ומהגבלות החמורות המקובלות על האמריקנים.

איטליה

איטליה מתחרה בבריטניה ובצרפת במכירות נשק. היא מנהלת מדיניות חסרת עקרונות אידיאולוגיים. איטליה מייצרת מגוון אמצעי לחימה ברישיון, ובאופן זה סופקו ללוב מסוקי תובלה כבדים אמרי-קניים "ציינוק" המיוצרים ברישיון באיטליה, זאת תוך התייחסות למסוק כאל ציוד "חצי אזרחי".

איטליה בונה ארבע קורבנות עבור לוב. היא מייצרת תומ"טים אמריקניים ברישיון, ומנסה לייצר טנק איטלקי שהוא חיקוי ל"ליאופרד" הגרמני, הנושא את השם ליאון. בנוסף מנסה איטליה למצוא שווקים במדינות ערב למטוס הקרב G-91. בנושא הגרעין מוגבלת איטליה לכאורה על-ידי חתימתה על האמנה למניעת הפצת נשק גרעיני והסכמי לונדון, לפיהם עליה לנהוג ברישיון, אולם נראה שהיא אינה מכבדת חתימה על הסכמים אלה והיא מונחית על-ידי השיקול הכלכלי.

נקבעו מספר עקרונות לגבי מכירת נשק: צימצום מכירת ציוד אזרחי; אי הכנסת נשק חדיש לאזורים בהם יקנה הנשק יתרון משמעותי לאחד הצדדים; נשק חדיש לא יימכר לפני שייקלט במלואו ביחידות צבא ארה"ב; לא יורשה פיתוח או דיגום של נשק רק למטרות מכירה ולא יאושר הסכם ייצור נשק בשיתוף עם מדינות אחרות. נציגי ארה"ב, המהווה ספקית נשק עיקרית, ייפגשו עם נציגי ברה"מ וספקי נשק אחרים כדי לצמצם את מירון החימוש ולעודד הגבלת חימוש קונבנציונלי. אולם בין הצהרת קרטל לבין ביצוע מדיניות זו ישנו עדיין פער ניכר. על פי מקורות הפנטגון, יהיה בשנת 1978 גידול של שני מיליארד דולר במכירות נשק אמריקני, והמכירות יגיעו ככל הנראה ל-13.6 מיליארד דולר. תחשיבים אלו אינם כוללים עסקות עם בעלות ברית ועם ישראל, שלא נכללו בהצהרת קרטל.

מדיניות מדינות אירופה

גרמניה

לגרמניה פוטנציאל גבוה כספקית נשק, אולם למרות זאת היא נמנעת מלמכור נשק לאזורים מתחנות, כנראה מסיבות אידיאולוגיות המתחייבות מתוצאות מלחמת העולם השנייה. דוגמה לכך משמשת אי הספקת טנק ה"ליאופרד" לאף מדינה ערבית. אולם גם במגבלות אלה קיימות פרצות.

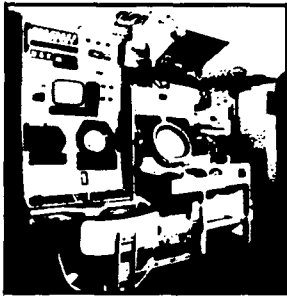
גרמניה מייצאת סוגי רכב, בעיקר מובילי טנקים לעיראק. רכב זה נחשב אמנם לציוד אזרחי, אך מהווה פרצה דרכה ניתן למכור ציוד צבאי נוסף באמתלת "ציוד אזרחי". גרמניה גם מוכרת בעקיפין אמצעי לחימה המיוצרים בשיתוף עם גורם נוסף. כך נמכרו לסוריה טילים נ"ט "מילאן", המיוצרים על-ידי תאגיד גרמני-צרפתי, הרשום בצרפת (אירומיסיל). כיום מתקיימים מגעים לאישור ייצור מטוס האלפא-ג'ט המשותף ל"דורניר" הגרמנית ו"אסו" הצרפתית — לארגון התיעוש הבין-ערבי. גרמניה שותפה גם בפרוייקטים נוספים העשויים לפתוח רכש ערבי: תומ"ט S.P.-70 ומטוס ה"טורנדו". בעתיד עלולה להיות גרמניה מושפעת מלחצים נוספים כגון: מכירה חפשית של אמצעי לחימה ממדינות אירופה האחרות לארצות ערב, לחץ תעשיינים ולחץ כלכלי של כסף הנפט, והקלה מוסרית לאחר אישור מכירות אמריקניות לאיזור. למרות כל הגורמים הללו נראה כי אין בכוונתה של גרמניה לשנות את מדיניותה בעתיד שכן היא חשה עדיין במחויבות מוסרית כלפי ישראל.

שבדיה, נורבגיה והולנד

מדינות אלה נמנעות במוצהר מלמכור נשק לאזורים מתחנות, אולם הן מבצעות עסקות דרך גוף שלישי או תחת כיסוי. שבדיה ייצרה בעבר מדיטווח לייצר בשיתוף עם היוגוסלבים, דרכם נמכר מדיטווח למצרים.

בריטניה

מניעה של בריטניה למכור נשק לערבים הם כלכליים בעיקרם, וככל הנראה אין מצידה מגבלות במכירת אמצעי לחימה. עם זאת נראה כי בריטניה רגישה לביקורת ועל כן היא טורחת להגן על מדיניותה באמתלות שונות. אחת מהן היא טענת "אספקת נשק הגנתית", שאינה עומדת במבחן המציאות שכן בריטניה מספקת

הצטיידותן של מדינות ערב

סעודיה

במסגרת תהליך התעצמות, בו נתונים הצבא, והמשמר הלאומי בסעודיה מסתייעים הסעודיים בתחומים שונים באלפי יועצים: מארה"ב, מבריטניה, מצרפת וממדינות אחרות. פעילות זו של יועצי צים היא תוצאה של הסכמיסיוע עליהם חתמה סעודיה עם אותן מדינות או עם חברות פרטיות, אשר קיבלו אישור ממשלתיהן. במקביל שוגרו לארה"ב, לבריטניה ולצרפת מאות רבות של אנשי צבא סעודיים כדי להשתלב בהפעלת אמצעי-לחימה. שיאן של העסקות המשולבות (לרכש נשק ולסיוע בהדרכה) האלה צפוי בסוף שנות השבעים ובתחילת שנות השמונים. הסיבה העיקרית לכך שהסעודיים מסתייעים בנוכחות מאסיבית של יועצים ומומחים זרים, נעוצה במגמה לבנות במהירות את הצבא הסעודי הקולט נשק בהיקף נרחב שהסעודיים מתקשים לעכל עקב רמה נמוכה של כוח האדם בעיקר בתחום הטכני. ההתחבטות הסעודית בקליטת הרכש הרב נפתרה על-ידי הפקדת בניית התשתית לקליטת הציוד המל-חמתי בידי חברות קבלניות מאירופה ומארה"ב.

בראש המסייעים לבניית צבאה של סעודיה עומדת ארה"ב. מספר היועצים האמריקניים מגיע לארבעת אלפים: מיעוטם מהצבא הסדיר (כ-900) ורובם אזרחים ששירתו בצבא (כשלושת אלפים). בסך הכל נמצאים בסעודיה כ-30 אלף אמריקנים (עובדים ובני משפחותיהם) והם פועלים במסגרת כ-200 חברות אמריקניות הפועות לות בסעודיה בתחום האזרחי ובתחום הצבאי. מעריכים כי תוך חמש שנים יגיע מספר האמריקנים העובדים בסעודיה לכ-35 אלף איש.

בין החברות הפועלות כיום בסעודיה יש להזכיר את חברת "ריתאון", המייצרת טילים קרקע-אוויר, ששלחה לסעודיה טכנאים למטרות ייעוץ בנושא הפעלת הטילים ואחזקתם ואת חברת "נורתרוף"

מייצרת ה-אפ-5, המכשירה טייסים סעודיים ומסגרת טכנאים לצורך אחזקת המטוסים מסוג זה.

בתחום היבשה פועל בסעודיה חיל ההנדסה האמריקני. החיל תיכנן שם ערים צבאיות ופיקח על בנייתן וקבלנים אמריקניים מעורבים בתהליך זה. חברת "וינאל" האמריקנית אחראית לפרוייקט המודרניזציה של "המשמר הלאומי", אשר המאפיין הבולט שלו הוא הסבת יחידות קיימות לממוכנות על-ידי נגמ"שים חדישים מסוג V-150. חברה אחרת, Bendix, מדריכה את הסעודיים באחזקת רק"מ ובתפעולו. בנוסף לכך רוכשים מאות קצינים סעודיים משלוש זרועות הצבא (יבשה, אוויר וים) הכשרה צבאית בארה"ב.

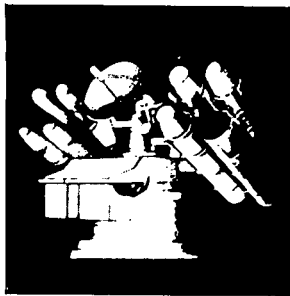
סיועה של בריטניה גם הוא בעל חשיבות. בסעודיה כ-2000 יועצים בריטיים, אשר רובם קשורים בפרוייקט הסיוע לחיל האוויר הסעודי וליחידות ההגנה-האווירית, עליו הוסכם ב-1973 והוא מתבצע באמצעות חברת British Aerospace. 250 עובדים נוספים מועסקים בתכנית זו בבריטניה עצמה. הארכתם של חוזים אלה שבוצעה בראשית אוקטובר 1977 בעת ביקורו של שר ההגנה הבריטי בסעודיה, מתבטאת בעיקרה בפיתוח חיל האוויר הסעודי באמצעות אימוני קרקע, תחזוקה והנדסה, ועשויה להתבטא עבור בריטניה ב-6000 עובדים נוספים.

לצרפת כ-400 יועצים בסעודיה. עיקר פעילותם קשורה בנושא השריון, ובסיוע לקליטה של מערכות הנשק שנרכשו בצרפת ואחזקתן. במסגרת זו נמצאות משלחות צבאיות סעודיות בצרפת לשם השתלמות, בעיקר בנושאי שריון.

בסעודיה נמצא גם מספר בלתי ידוע של מהנדסים ומומחים ממדינות נוספות. אלה מועסקים בעיקר בתכניות הבינוי עבור הכוחות המזוינים המשתלבות בתכניות ההתעצמות הסעודיות. בראשית 1977 השתתפו תניכים סעודיים בקורס טיס בפקיסטן ויש להניח כי תניכים סעודיים אחרים שוהים לצורך השתלמות בנושאים צבאיים, במדינות עימן מקיימת סעודיה קשרים.

סעודיה — פירוט אספקה, חוזים ומגעים * לרכש מערבי :

המדינה המספקת	טנקים	נגמ"שים	תותחים	טילים	מטוסים ומסוקים	כלי שיט	שונות
צרפת	AMX-30	AMX-10 AML	נ"מ, 30 מ"מ מתנייע	ק"א — קרוטל מתנייע		צוללות * ספינות סיור	
ארה"ב	M-60 טג"ש AVLB (באורך 60 רגל)	M-113 אופני V-150	M-109 (155 מ"מ) M-102 (105 מ"מ נגור)	ני"ט — טאו דרגון א"ק — מאוריק א"א — סיידוויןדר טק"א — "הוק" משופר	F-15 F-5E הרקולס C-130 מיכליות KC-130H מסוק קבורה ציינוק CH-47	סטי"לים טרפדות שולות מוקשים ספינות נחיתה ספינות עזר	הרחבת בסיסים ימיים; מודרניזציה של המשמר המלכותי; רשת קשר לביטחון פנים; מערכת בקרת המרחב האווירי; משאיות וגוררים. מגעים לרכש פצצות מונחות ליזר
גרמניה המערבית	לאופרד *	מרדר *					
שוויץ		טייפון	נ"מ 35 מ"מ "אורליקון"				
בריטניה					מטוסי אימון סטרטיק מאסטר	ספינות משמר	ציוד קשר לשריוניות קומנדו
יפן					מסוק KV-107-2A		

מצרים

סוגיית שיפור העצמה הצבאית תפסה מקום נכבד במדיניות הביטחון המצרית מאז מלחמת יום הכיפורים. הבעיה המרכזית מולה ניצבה מצרים בתחום זה הייתה עובדת הינתקותו המוחלטת כמעט של צבא מצרים מהמקורות החשובים של אספקת אמצעי הלחימה המרכזיים — ברה"מ ומדינות מזרח אירופה. עד שתתקיים התקשרות יציבה למקורות אמצעי לחימה מרכזיים חדשים, מנהלת מצרים מערכת מגעי רכש ואספקה מגוונת הן בתחומי שימור אמצעי לחימה מזרחיים הנמצאים ברשימה ושיפורם, והן בתחום רכש מערכות נשק עיקריות (בשלב זה בתחומי הים, האוויר וההגנה האווירית וככל הנראה, יוחל בקרוב גם בתחום היבשה).

מאמצי הרכש, ההספקה והאחזקה המצריים מאז הניתוק ממקורות אמצעי הלחימה הסובייטיים מהווים, ככל הנראה תמורה מספקת, אף כי מינימלית, לשימור הסד"כ הקיים, ובמידה מסוימת אף לשיפורו. מאמצים אלה מצאו ביטוי במספר אפיקים: בשיפור אמצעי הלחימה הקיימים על-ידי רכישת חלפים לנשק מזרחי ממדינות שמוחוץ לגוש הסובייטי, המצוידות באמצעי לחימה דומים. (סין, יוגוסלביה), אחזקת אמצעי הלחימה הקיימים על-ידי שיתוף פעולה עם חברות מערביות בתכניות ייצור של חלפים לנשק מזרחי ושיפוץ מערכות נשק מזרחיות, ובשיפור איכותי של אמצעי הלחימה הקיימים על-ידי שילובן של מערכות עזר מערביות מתקדמות (ציוד מדידה לייזר ומערכות קשר) במגמה להשאירו בשירות יעיל לתקופת זמן ארוכה בעתיד, ועל-ידי תכניות להסבת מנועי טנקים במנועים מערביים וכן הסבת הקנים לסטנדרט מערבי לצורך פתרון בעית התחמושת.

מהלך מצרי חשוב בסוגיה זאת היה מה שמכונה על-ידי סאדאת "מדיניות גיוון מקורות הנשק" והימנעות מהישענות על מקור יחיד. פירושו של מהלך זה היה כניסת מצרים לעידן מערכות הנשק המערביות המתוחכמות והשתחררות מאילוצים פוליטיים בכל הכרוך ברכישת נשק. המכשלה שעדיין נותרה למצרים עם שחרורה מהמעגל הסובייטי וכניסתה לחוג המערבי הייתה כספית. כדי לפתור את הבעיה פיתחה את תיאוריית "אחדות הביטחון הלאומי" הגורסת חפיפה בין האינטרס הביטחוני של מצרים כמדינת עימות עם מדינות ערב האחיות. תפיסה זאת הוצגה בהירות בנאום גמסי (16-17)

מרס (1977) שהמוטו שלו: מצרים פתרה את כל בעיות ההצטיידות והחימוש שלה.

מבחינה אופרטיבית לתפיסה מצרית זו מספר מאפיינים. האחד הוא מימון רוב חווי הרכש המצרי במערב על-ידי סעודיה ומדינות הנפט, בעוד מצרים נוטלת על עצמה רק חלק קטן מהוצאות חווי הרכש. האחר — ארגון התיעוש הבינעריבי, שהוא תולדה של צרכיה הביטחוניים של מצרים וניתן לביצוע באמצעות מימון של מדינות הנפט. נראה, כי הבסיס הטכנולוגי לתעשייה זאת יסופק על-ידי ההתחרות בין צרפת לבריטניה על השוק המצרי*. נראה כי מצרים (באמצעות ארגון התע"ש הבינעריבי) עומדת לפני חתימה על הסכמים עם חברות צרפתיות ובריטיות ליצור טילים נ"ט ("סווינגפייר") מסוקים ("לינקס") ומטוסים ("מיראז' ו"אלפאג'יט"). בכך פתרה מצרים את בעיות פיתוחן של מערכות נשק חדשות, בהן יצטייד צבאה בשנים הבאות.

מאפיין נוסף הוא ההתחשבות בפוטנציאל הטמון במאגר הנשק הלובי והסעודי לצרכיה הצבאיים של מצרים. חישוב זה הוא כנראה הסבר לחוסר הפרופורציה שבין המשאבים האנושיים העומדים לרשות לוב וסעודיה ובין כמות מערכות הנשק המתקדמות שרכשו. יודגש, כי מאגר הנשק הלובי עמד לרשות מצרים גם כאשר היחסים בין שתי המדינות היו מעורערים. כפי שמסרו לאחרונה מקורות בעולם הערבי** דרשה מצרים מלוב 700 טנקים, 75 מטוסים וטיי לים קרקע-אווירי כתנאי להסכמתה להתפייסות. תשובת קדאפי הייתה כי לוב מוכנה להעמיד את צבאה תחת פיקוד מצרי בעת שתתקבל ההחלטה לשחרור סיני***. אמנם לגבי לוב, ניתן לקבוע, כי הפכה בשנים האחרונות למאגר נשק בקנה מידה חסר תקדים וללא כל פרופורציה לגודל צבאה וכוסר קליטתו. לוב מוציאה הון עתק מהכנסות הנפט שלה לצורך עסקות נשק גדולות, הן עם הגוש המזרחי (וברא"מ בפרט), והן עם מדינות מערב-אירופה.

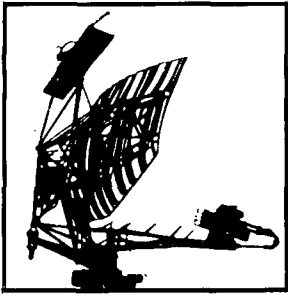
* בהקשר זה ראוי להדגשה הצהרתו של שר ההגנה הצרפתי, כי צרפת מוכנה לספק את כל צרכי מצרים לטווח הארוך (26 מרס 76).

** "אל ורטן", 14 באוקטובר 1977.

*** נאום קדאפי ביום השנה לגירוש האיטלקים, 7 באוקטובר 1977.

מצרים — פירוט אספקה, חוזים ומגעים * לנשק מערבי :

המדינה המספקת	טנקים	גנמ"שים	תותחים	טילים	מטוסים ומסוקים	כלי שיט	שונות
צרפת	AMX-30 *			נ"ט — הוט א"א — מאזיק ק"א — קרוטל	מיראז' — 2000F-1, 3, 5 גאזל	צוללות אגוסטה סטי"לים	ציוד מכ"מ תומסון.
בריטניה			תותחי חופים "ויקס" MK-83	נ"ט — סוינגפייר	תובלה-748 HS קומנדו מרק 1-2 מסוק לינקס מסוק סיקינג	רחפות הובקרפט SRN-6	סימולטורים לירי טנקים ציוד לראיית לילה מכ"מים להגנה אווירית/ולכלי שיט שיפוץ מטוסים מנועים ורק"מ
ארה"ב				נ"ט — טאו *	הרקולס C-130 מל"ט — Firebee	ציוד צילום אווירי גיפי C-6	
שבדיה							מדי טווח לייזר (בכיסוי יוגוסלבי)
איטליה				יס-ים-אוטומט	ציינוק CH-47		

סודאן, אלג'יר ומרוקו

לאמצעי הלחימה המצויים כבר בסודאן. מאז תום מלחמת יוה"כ ובעיקר לאחר פרוץ משבר סהרה, נתונים צבאות אלג'יריה ומרוקו במירוץ קדחתני להגברת חימושם ועצמתם, מירוץ שהביא לשינוי יסודי בתפיסותיהם הבטחוניות ושינה היערכותם בשטח.

ביטוי עיקרי למגמה זו ניתן לראות בהתקשרות בעיסקות רכש. אלג'יריה פנתה לברה"מ, וחתמה עימה על עיסקת רכש גדולה שכללה, בין היתר, טנקים טי-62 ונשק נ"ט מסוגים שונים. מרוקו לעומתה פנתה למערב (בעיקר לארה"ב ומערב אירופה) וחתמה על מגוון של עיסקות לרכישת אמצעי לחימה מסוגים שונים.

לאחר ניסיון ההפיכה האחרון בסודאן (יולי 1976) הוחלט על הגברת המאמץ בתחום הרכש וההתעצמות, בעיקר על בסיס עסקות רכש מן המערב במימון סעודי. ידוע, כי ארה"ב הסכימה למכור לסודאן שישה מטוסי תובלה C-130, וכי משלחת צבאית אמריקנית ביקרה בסודאן "כדי לעמוד על צרכיה ההגנתיים". מצרפת עתידה סודאן לרכוש, לפי פרסומים עתונאיים, כ-15 מטוסי מיראז', 10 מסוקי פומה ומספר ניכר של נגמ"שים ורכב אחר. סין הביעה את נכונותה לסייע לפיתוח צבא סודאן, אולם נראה כי בשל הפר-טנציאל הדל שלה יסתכם הסיוע בעיקר באספקת חלקי חילוף

מרוקו — פירוט אספקה חוזים ומגעים לרכש מערבי :

המדינה המספקת	טנקים	נגמ"שים	תותחים	טילים	מטוסים ומסוקים	כלי שיט	שנות
ארה"ב	M-48	M-113	תומ"ת 159 מ"מ תול"ר 106 מ"מ	נ"ט — טאו א"א — סידווינדר	F-5 הרקולס C-130		משאיות 5 טון
צרפת					מיראז' F-1 מסוק פומה	נט"קים בתראל סמ"רים	
ספרד							נשק מסוגים שונים כולל גיפי לנדרובר

ירדן, כווית ועומאן

ירדן תלויה באופן מוחלט באמצעי לחימה מערביים. אמנם צינור האספקה האמריקני הוכח בעבר כאמין ביותר עבורה, אך נטיה לעבר ברה"מ מקנה לירדן יתרון מסוים, וכך היה הדבר באישור

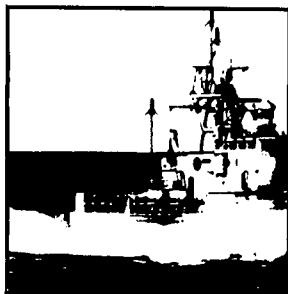
משלוח טילים קרקע-אוויר מסוג "הוק" לירדן. כווית הקימה את צבאה בעיקר בהדרכה בריטית, אך היא מגוונת את מקורות הנשק שלה, ברובם ממקורות במערב.

ירדן — פירוט אספקה חוזים ומגעים לרכש מערבי :

המדינה המספקת	טנקים	נגמ"שים	תותחים	טילים	מטוסים/מסוקים	כלי שיט	שנות
ארה"ב	M-48 M-60	M-113	M-109 M-110 (203 מ"מ) M-102	נ"ט — דראגון ק"א — הוק משופר ק"א — רד-איי	F-5E אימון T-37 הרקולס C-130 מסוק S-76		
ספרד					מטוס קל אביוקר		
בריטניה						מכ"מים להגנה אווירית	

כווית — פירוט אספקה חוזים ומגעים * לרכש מערבי :

המדינה המספקת	טנקים	נגמ"שים	תותחים	טילים	מטוסים/מסוקים	כלי שיט	שנות
ארה"ב		M-113		א"א — סיידווינדר ק"א — הוק משופר נ"ט — טאו	סקייהוק A-4 הרקולס C-130		מכ"מ TPS תוצרת ITT
בריטניה		ציפטיין				נחתות ספינות משמר וסויר	
צרפת				ק"א — קרוטל נ"ט — הוט	מיראז' F-1, 5, 3 גאזל פומה	קורבטות/ פריגטות חמושות טילים	

סוריה ועיראק

סוריה ועיראק מקיימות מדיניות פרו-מזרחית מובהקת, אולם סוריה מצטיידת במטע נשק מצרפת, בעיקר בפריטים אותם אין ברה"מ מסוגלת לספק. הפניה לצרפת נובעת מקיום ה"שוק החופשי"

שאינו כובל את סוריה לכל מחויבות פוליטית. עיראק מקיימת היום ארסנל נשק רחב, והקשר שלה עם מוסקבה הדוק אף מזה של סוריה. פנייתה למערב כוללת בעיקר את צרפת ואת בריטניה בהן היא מצטיידת בעיקר במטוסים.

סוריה ועיראק — פירוט אספקה חוזים ומגעים * רכש נשק מערבי :

המדינה המספקת	טנקים	נגמ"שים	תותחים	טילים	מטוסים / מסוקים	כלי שיט	שונות
צרפת				נ"ט — מילאן נ"ט — הוט	סופר פרלון גאזל		מכשירי מכ"מ
גרמניה המערבית		אופני M-3**			אימון פלמינגו		מובילי טנקים ** ללוחמים, לטילים נ"ט הוט, כאמבולנס (לעיראק).
ארה"ב					הרקולס L-100 בל-212*		
אוסטריה							רובים
בריטניה					מטוס אימון — הוק		(לעיראק)

סיכום

הצטיידותן של מדינות ערב בנשק מערבי מתוחכם היא כיום בתנופת שיא, וכמות משלוחי הנשק מהמערב למדינות המזרח התיכון (למעט ישראל) היא גדולה פי ארבעה מזו שהייתה עד מלחמת יום הכיפורים. תנופה זו מתאפשרת הן בשל שאיפת מדינות המערב להגיע לשיפור במאזן התשלומים שלהן והן בגלל שאיפה אמריקנית להגיע להשפעה פוליטית דומיננטית באיזור.

יש לצייץ כי אם בעתיד תשמש ארצות הברית כספק הנשק הראשי למדינות נוספות במזרח"ת, תגדל יכולתה של ארה"ב לנתב סיכסוכים מזוינים במזרח"ת ולשלוט באיזור. במצב כזה עלול אחד הצדדים להתפתות לזיום תקיפת פתע לצורך השגת יעדים צבאיים מוגבלים.

ניתן לשער כי נסיגות ערעור מצד ישראל בעתיד, על מכירת נשק אמריקני יתקלו בעוינות, שכן ארה"ב תראה בכך הפרעה לבניית יחסים בינה לבין מדינה שלישית, ופגיעה במדיניותה הכללית באיזור המושפעת גם מהמודעות לכוח הכלכלי הטמון בנפט ובכסף הנפט.

משמעויות צבאיות

מכירות הנשק עלולות להפר את מאזן הכוחות והיציבות הפוליטית במזרח התיכון, משתי סיבות: האחת — השימוש במערכות נשק מערביות מודרניות יגביר את היכולת ההתקפית של מדינות הערבות הגובלות עם ישראל ושל צבאות משלוח אפריקניים ממדינות הפריפריה. והשנייה — שימוש במערכות נשק אלה, עלול לבטל יתרון איכותי באמצעי לחימה, שהיה לישראל עד כה. מה גם שסודות טכנולוגיים של נשק מערבי המצוי בשימוש צה"ל כולל שינויים ושיפורים שהוכנסו ביוזמתנו אפשר שיגיעו לידי הצבאות במדינות העימות.

למערכות הנשק המערביות יתרון איכותי ניכר על פני המערכות המזרחיות. יתרון זה נובע מהבדלי השקפה בדבר עלויות, אמצעי לחימה והבדלי יכולת בתחום ייצור מערכות מתוחכמות. בעבר הנתנה ישראל מיתרון משמעותי בשל היותה מצוידת באמצעי

לחימה מודרניים ומתוחכמים ממקורות במערב. יתרונותיהן של מערכות אלה איפשרו ניצול היתרונות הטמונים גם בגורם האנושי. לעומת צה"ל היו הצבאות הדומיננטים בזירה מצוידים באמצעי לחימה מזרחיים בעלי רמת תחכים נמוכה. גם הצבא הירדני המצויד בנשק מערבי, לא השתמש בנשק המערבי המודרני ביותר. מאז מל-חמת יוה"כ השתנו יחסי הכוחות מבחינת יכולת הנשק:

סעודיה הפכה למאגר עצום של נשק אמריקני וצרפתי הכולל כלים מהמשוכללים בסוגם בעולם; מצרים ממשיכה אמנם להתבסס על אמצעי לחימה עיקריים (מטוסים, טנקים ותותחים) מזרחיים, אולם היא רוכשת מטוסים במערב, ומצוידת את הטנקים שלה במערכות עזר אופטרוניות מערביות, מתקדמות ביותר. כך גם בהצטיידות בטילים נ"ט, מערכות עזר אלקטרוניות, ציוד קשר ותצפית. ישנה פאילה צרפתית ואמריקאית לעבר סוריה, המתכוונת להצטייד בעיקר בטילים נ"ט ומסוקים מערביים. סוריה ועיראק הנותנות שתייהן מאספקת נשק מברה"מ ומרכש מערבי משלים.

הפוטנציאל הטכנולוגי

בנוסף לצמצום הפער האיכותי באמצעי הלחימה מוקמת תשתית צבאית טכנולוגית אדירה בארצות ערב על-ידי ארה"ב, צרפת ובריטניה.

בכוונת ארגון התיעוש הבין ערבי לייצר טיל נ"ט בריטי — "סווינגפיר", מטוס קרב צרפתי-גרמני "אלפא-ג'ט", מסוק בריטי "לינקס", מסוק צרפתי "גאזל", ומטוס הקרב הצרפתי "מיראז".

בעבר היה פוטנציאל הייצור הערבי מוגבל בעיקר לייצור תחמושת ונק"ל. "ארגון התיעוש הבין ערבי", יצעיד את החברות בו מנקודת שפל טכנולוגית אל הקניית הטכנולוגיות הצבאיות המתקדמות ביותר. הקניית פוטנציאל ייצור זה, תצמצם את יתרונה של ישראל בשטח זה. הכשרת תשתית טכנולוגית לוגיסטית מהווה למעשה את האיום הממשי ביותר על מאזן הכוחות בזירה.